

Norsk Sverin

Et spiselig konsept for Norge?

KRIGSSKOLEN

KARI MARITZA KOLLBOTN

KS OPERATIV

Emne Fordypning

Bachelor i militære studier; ledelse og landmakt

Krigsskolen

2015

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	4
1.1	Bakgrunn	4
1.2	Problemstilling	5
1.3	Avgrensinger	6
2	Oppgavens metode og struktur.....	7
2.1	Metode – dokumentstudier.....	7
2.1.1	Struktur.....	8
2.2	Kilder og kildekritikk.....	8
3	Norsk Sverm og jus in bello – sentrale begreper og konsepter.....	9
3.1	Norsk Sverm.....	9
3.2	Krigsetikk og rettferdig krig.....	11
3.3	Jus in bello.....	12
3.3.1	Distinksjon	13
3.3.2	Humanitet	15
4	Er Norsk Sverm forenlig med jus in bello prinsippene humanitet og distinksjon?.....	16
4.1	Desentralisering.....	16
4.1.1.	Kampmoral.....	17
4.2	Å unngå de avgjørende kampene	18
4.3	Norske sivile i Norsk Sverm	21
4.3.1	Situasjon A: i møte med fienden	22
4.3.2	Situasjon B: distinksjonens gråsoner.....	24
5	Konklusjon	29

Forord

Slik som Forsvaret er i dag har vi en begrenset sjanse til å forsvare oss mot et større organisert angrep uten alliert hjelp. Dette understrekes i Fagmilitært Råd som skal avholdes i 2015, der hovedtema er en ny langtidsplan for Forsvaret (Det Kongelige Forsvarsdepartement, 2014). Endringen i trusselbildet og Forsvarets ressursutfordringer er mye av bakgrunnen til at vi kadetter dannet en prosjektgruppe for å belyse nødvendigheten av og mulighetene med et nytt forsvarskonsept. Per nå heter prosjektet Norsk Sverm, inspirert av det amerikanske selskapet RAND Corporations sitt konsept; *Swarming*.

For å kunne anbefale og presentere et nytt operasjonskonsept fant vi som gruppe ut at vi ønsket å presentere ulike sider ved konseptet, både fordeler og utfordringer. Jeg valgte å se på mulige etiske utfordringer og fordeler ved konseptet. Det jeg har funnet ut gjennom skriveprosessen er at den etiske debatten ikke bare er relevant for svermkonseptet, men også for dagens totalforsvarskonsept. I tillegg er også de etiske problemstillinger svært aktuelle med tanke på at krig i dag er komplekst og byr på mange etiske utfordringer.

Prosjektgruppen har med jevne mellomrom møttes for å diskutere konseptet. I tillegg har vi hatt en helg der vi gjennomførte krigspill mot en motstander for å teste Norsk Sverm.

Når vi når har skrevet hver vår del med ulike perspektiver på svermkonseptet, blir det spennende å se om konseptet kan ha verdi for det norske Forsvaret i fremtiden. Det er vårt ansvar som fremtidige offiserer å belyse de forsvarsutfordringene vi ser bør gjøres noe med.

Jeg takker svermgruppa for motiverende samarbeid, herunder Sebastian Langvad for at du spurte om jeg ville være med på reisen. Jeg takker Lene Bomann-Larsen for inspirerende diskusjoner og god veiledning på veien og Kjersti Kollbotn for knakende gode litterære innspill.

Kari Maritza Kollbotn

Krigsskolen, 7. april 2015

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Truslene blir flere og kommer stadig nærmere; i tillegg til en økende terrortrussel har Norge en urolig nabo i øst som gjør at Norge også må være forberedt på et strategisk overfall¹ (Johansen, I., 2006). ”Status quo er ikke et alternativ.”, sa Forsvarsminister Eriksen Søreide høsten 2014, i sin tale om Forsvarets fremtid. Hvilke endringer må gjøres, og er Norge klare for disse endringene?

Per dags dato baserer Norge seg på et tungt og dyrt forsvar med relativt treg reaksjonsevne (Eriksen Søreide, 2014). Det at Norge er et lite land med få ressurser gjør at det er utfordrende og mest sannsynlig umulig å operere slik store nasjoner gjør. Norsk Sverm er et konsept som snur utfordringene Norge har, med tanke på ressurser, størrelse, lende og klima om til fordeler. Dette gjennom å utnytte kjennskapen til eget lende og egen befolkning til å operere uforutsigbart og med god situasjonsforståelse. ”Here, rugged terrain and a harsh climate are turned to an advantage, not an obstacle.” (Langvad, 2014a).

Norsk Sverm kan assosieres med geriljakrig som nytter asymmetrisk taktikk, og baserer seg på mye av de samme karakteristikkene. ”Gerilja er en stridsform, karakterisert ved bruk av små, lett bevegelige avdelinger, som i stor grad opererer i det skjulte og som retter overraskende angrep mot motstanderen.” (Dahl, 2008, s 110). Det at Norsk Sverm kan falle inn under samme definisjon er ikke problematisk i seg selv, men den uforutsigbarheten som taktikken baserer seg på, kan skape uforutsigbarhet for flere enn bare fienden.

Norsk Sverm kan ikke bare assosieres med, men er inspirert av asymmetrisk taktikk, som lenge har vært brukt for at underlegne styrker skal kunne ha en sjanse mot overlegne styrker. ”(...) ved et nasjonalt territorialforsvar er svermkonseptet best egnet fordi det konfronterer en fiende asymmetrisk og gjør fiendens materielle overvekt irrelevant (...).” (Langvad, 2014b, s 31). Hensikten med asymmetrisk taktikk er å utligne forskjellene mellom den sterke og svake part (Rodin, 2006, s 155).

¹ ”Her vil vi med strategisk overfall forstå et overraskende angrep med sikte på å oppnå en rask avgjørelse av striden, eller dramatisk endre partenes betingelser for den videre strid, med sikte på å tvinge frem en politisk avgjørelse. Historiske referanser kan være Tysklands angrep mot Danmark og Norge 9. april 1940 eller Japans angrep på Pearl Harbor 7. desember 1941.” (Johansen, I., 2006, s 33).

Norsk Sverm har den samme hensikten som geriljakrig / asymmetrisk krig, nettopp å utligne forskjellene mellom den sterke og svake part. Det å utligne forskjellene mellom den sterke og svake part kan få den ikke-tilsiktete konsekvensen at forskjellene mellom sivile og soldater gradvis blir utlignet. Det å utligne forskjellene mellom stridende, kan få konsekvenser for de som ikke er stridende (Rodin, 2006, s 159).

Asymmetrisk taktikk er kjent for å utfordre tanken om distinksjon² da styrkene opererer skjult og uforutsigbart blant sivilbefolkningen. ”Asymmetric tactics are prima facie wrong because they explicitly violate or implicitly subvert jus in bello, and in particular the principle of non-combatant immunity.”³ (Rodin, 2006, s 158). Selv om asymmetrisk taktikk kan være lovlig, vil det ikke automatisk si at det er etisk uproblematisk. ”It [geriljatakikk] is also, of course, a tactic on conventional war; the concealment and camouflage that it involves, though they were once repugnant to officers and gentlemen, have long been regarded as legitimate forms of combat.” (Walzer, 2006, 176). Som Walzer påpeker, har geriljatakikk vært ansett som en lovlig form for krigføring i lang tid, men meningene om bruken av slik taktikk har variert.

Det blir dermed interessant å finne ut av hvilke etiske fordeler og utfordringer det asymmetrisk taktikk-inspirerte konseptet Norsk Sverm kan by på.

1.2 Problemstilling

Med utgangspunkt i tankene presentert i delkapittel 1.1, skal denne oppgaven besvare følgende problemstilling:

Er Norsk Sverm forenlig med jus in bello prinsippene humanitet og distinksjon?

”The rules of war consist of two clusters of prohibitions attached to the central principle that soldiers have an equal right to kill. The first cluster specifies when and how they can kill, the second whom they can kill.” (Walzer, 2006, s 41). ”When and how” representerer humanitetsprinsippet, mens ”whom” omhandler distinksjonsprinsippet. Oppgaven vil ha hovedfokus på disse to prinsippene. Humanitetsprinsippet fordi det er universelt, da hvert

² Distinksjon er å skille mellom stridende og ikke-stridende.

³ Begrepet ”Prima facie” betyr ”ved første øyekast”.

menneske har krav på human behandling, mens distinksjon er avgjørende for i det hele tatt å kunne diskutere en konflikt mellom to eller flere parter, der sivile er til stede. Uten distinksjon mellom sivile og soldater mangler det helt grunnleggende i jus in bello (Johnson, 1999, s 156), fordi distinksjon ivaretar det faktum at alle mennesker i utgangspunktet er født frie og har rett til liv (FNs verdenserklæring om menneskerettigheter, 1948, art. 3).

Gjennom å se på karakteristikkene i Norsk Sverm opp i mot distinksjon og humanitet, er hensikten å belyse viktige etiske momenter ved bruken av konseptet i et selvforsvar av Norge.

1.3 Avgrensinger

Oppgaven vil ta utgangspunkt i at Norge forsvarer seg mot en fiende som har angrepet norsk territorium. Dette betyr at Norges bruk av militære styrker er legitimt med utgangspunkt i selvforsvarsretten (FN paktens art 51). Det blir derfor ikke relevant å diskutere hvorvidt krigen i seg selv er legitim (jus ad bellum), men heller hvordan den føres (jus in bello). Jeg kommer, som problemstillingen viser, til å ha hovedfokus på to av de fire prinsippene i jus in bello, distinksjonsprinsippet og humanitetsprinsippet. Men de andre prinsippene (militær nødvendighet og proporsjonalitet) utelukkes ikke helt, da de implisitt kan komme til syne i drøftingen.

Det er ikke alltid lett å skille mellom jus og etikk i krig, og denne oppgaven har heller ikke til hensikt å belyse dette skillet. Oppgaven skal heller se på de etiske konsekvensene av krigens regler, for som tidligere nevnt er det ikke en selvfølge at Norsk Sverm er etisk uproblematisk, selv om Norsk Sverm opererer innenfor jussens rammer.

Besvarelsen begrenses ikke til et nivå (taktisk, operasjonelt, strategisk eller politisk), men vil ikke berøre eventuelle etiske problemstillinger knyttet opp mot alliert støtte. Oppgaven vil ta for seg hvilken fiende Norge kan forvente å måtte forsvare seg mot, men fiendtlighetens art skilles kun mellom om fienden følger jus in bello eller ikke, og går ikke videre inn på operasjonsmønster. Det er ikke relevant om fienden er en konvensjonell eller ukonvensjonell styrke, men om fienden nytter konvensjonelle eller ukonvensjonelle metoder og midler.

2 Oppgavens metode og struktur

2.1 Metode – dokumentstudier

Målet med denne oppgaven er å undersøke om Norsk Sverm er gjennomførbart ut fra et etisk perspektiv. Dette betyr at jeg skal finne ut av noe som aldri før er skrevet om, da Norsk Sverm er et nytt konsept. Det at jeg skal finne ut av noe nytt, har påvirket valg av metode.

Metoden jeg velger må gi muligheten til en grundig og dyp forståelse av de teoriene som legges til grunn for oppgaven. Kvalitativ metode, i form av dokumentstudier, gir denne muligheten. Den er hensiktsmessig når man skal undersøke noe som er forsket lite på (Johannessen, Tuft og Christoffersen, 2010, s 32). Sverm og Norsk Sverm er forsket lite på, men ved bruk av annen teori innenfor beslektede temaer, som har til hensikt å understøtte, problematisere og utdype det som er skrevet om Sverm og Norsk Sverm, vil disse kildene kunne gi overførbarhet (Johannessen et al., 2010, s 231). Dette gjennom at det kan dras paralleller mellom de beslektede temaer og svermkonseptet og på så måte utvide diskusjonen om Norsk Sverm. Beslektede temaer er blant annet asymmetrisk krigføring og geriljakrig, samt krigsetikk innenfor disse formene for krigføring. Det som er interessant innenfor bruken av dokumentstudier er hvilken litteratur som er brukt, og hvordan den er brukt, da teorien er grunnlaget for oppgavens troverdighet, drøfting og resultat.

Utfordringene jeg opplevde med bruk av dokumentstudier er at det er lett å gape over for mye. Dette ble løst gjennom konsekvent bruk av avgrensninger, selv om det dukket opp mange nye problemstillinger underveis. I tillegg til dette er det ved bruk av dokumentstudier fare for at litteratur som er brukt, kan mistolkes, og dermed brukes i feil kontekst. Tiltaket mot dette er et stort fokus på å nytte primærkilder så langt det har latt seg gjøre, for å gjennom det kunne lese konteksten sitatet er skrevet i. I tillegg har jeg valgt å stort sett bevare engelske sitater i sin fulle form, for å unngå mistolkning og for å bevare ordlyden. Og dermed ut fra sitatet diskutere meningsinnholdet med egne ord.

På bakgrunn av prosjektgruppens faglige diskusjoner, hadde jeg en forforståelse (Johannessen et al., 2010, s 38) for Norsk Sverm, noe som var nødvendig for å starte innsamlingen av data, men også for å være kritisk til egen metodebruk og forståelse. Forforståelse gjorde at jeg i anvendelsen av metoden var bevisst forforståelsens påvirkning på mine valg av kilder. Siden

jeg er en del av prosjektgruppen Norsk Sverm, var også eierskapsfølelsen til konseptet noe jeg måtte være oppmerksom på for å opprettholde objektivitet (Johannessen et al., 2010, s 232).

2.1.1 Struktur

Teorikapittelet har til hensikt å sette de teoretiske rammene for oppgaven gjennom å gjøre rede for Norsk Sverm og de etiske begrepene. Først vil jeg utgreie om Norsk Sverm, deretter vil jeg ta for meg krigsetikk. I drøftingen brukes det teoretiske grunnlaget fra teorikapittelet til å belyse etiske utfordringer og fordeler med Norsk Sverm. På bakgrunn av oppgavens begrensinger er det hovedfokus på tre karakteristikk ved Norsk Sverm i drøftingskapittelet.

2.2 Kilder og kildekritikk

Forskning og simuleringer av konseptet *Swarming* har blitt gjort i USA gjennom RAND Corporations, der det er skrevet tre dokumenter : *Swarming on the Battlefield: Past, Present and Future* (Edwards, 2000), *Swarming and the Future of Conflict* (Arquilla and Ronfeldt, 2000) og *Swarming and the Future of Warfare* (Edwards, 2005). Disse tre dokumentene og Langvads artikler (2013, 2014a, 2014b) er grunnlaget for teorien om Norsk Sverm.

Om Norsk Sverm finnes det kun publikasjoner gjort av medkadett Langvad, noe som gjør at teorigrunnlaget må gå utenfor tematikken Norsk Sverm. Kilder som omhandler det amerikanske konseptet *Swarming* og teori om asymmetrisk krigføring ble avgjørende. Teorigrunnlaget for krigsetikken blir skrevet gjennom bruk av Krigens Folkerett, Genèvekonvensjonene og FN-pakten, samt forfatterne som skriver om krigsetiske problemstillinger. For å få bakgrunnen for og anvendelsen av krigsetikk og asymmetrisk krig er blant annet teoretikere som Walzer, Johnson, Fisher og Gross viktige bidragsyttere i både teorigrunnlaget og i drøftingen. Disse forfatterne er anerkjente innenfor sitt felt og henviser til hverandre i sine bøker, noe som styrker forfatternes troverdighet. Det er også brukt flere forfattere, artikler og dokumenter innenfor samme fagfeltet for å selv få en bredere og dypere forståelse, og for at drøftingen skal kunne bære preg av det samme.

3 Norsk Sverm og jus in bello – sentrale begreper og konsepter

3.1 Norsk Sverm

RAND Corporations beskriver fremtidens svermkonsept gjennom å nytte historiske eksempler fra asymmetrisk krigføring. Gjennom forskingen på disse historiske eksemplene har RAND Corporations kommet frem til fem variabler som er suksesskriterier for at sverm skal vinne: overlegen situasjonsforståelse, unnvikelse, evne til å bekjempe fra avstand, omringning og samtidighet (Edwards, 2005, s xvii). Sverm opererer aldri defensivt på taktisk nivå, men forsvarer seg gjennom flere angrep. Defensive operasjoner på taktisk nivå vil bety døden (Edwards, 2005, s 101) fordi enhetene vil miste effektene som sjokk og uforutsigbarhet og dermed miste sine egentlig tiltenkte fordeler.

Norsk Sverm er ikke veldig ulikt det RAND Corporations beskriver og prinsippene er stort sett det samme, bare at Norsk Sverm er tilpasset norske forhold. Norge er, som nevnt i innledningen, et lite land, med krevende lende, hardt klima og et lite forsvar. Ved første øyekast er dette ulemper, men ved å bruke Norsk Sverm er hensikten å snu disse ulempene til fordeler. Edwards skriver at det å kjenne lendet ut og inn gir store fordeler (2005, s 98).

Ny teknologi gjør at styrker med mange enheter på samme sted, er lette å observere og å ramme. Norsk Sverm baserer seg på å oppholde seg minst mulig på samme sted, og i så små enheter som mulig for å ikke bli observert, det er deres beskyttelse, da de ikke er pansret. Gjennom god situasjonsforståelse i området kan de kartlegge hvor, hva og når de bør angripe. "(...) one of the most crucial dynamics of future armed conflict will be the struggle between finding and hiding. Successful militaries will be those better at finding their enemies than their enemies are at finding them." (Metz, 2000, s 81).

De Norske Svermstyrkene vil opptre i små, spredte enheter av lett infanteri, som når nødvendig kan være oppsatt på lette terrengkjøretøy. De bruker våpensystemer som kan bekjempe fra avstand, og pulserer⁴ valgte mål fra ulike retninger, ikke-lineært. Deretter løsriver de seg, og unngår dermed de avgjørende kampene, som svermenhetene er svært sårbare for.

⁴ Å pulserer et mål betyr å angripe målet fra flere retninger samtidig, gjentatte ganger (Arquilla, 2000, s 21).

Etterforsyning vil svermenhetene gjennomføre selv ved å bruke depoter som plasseres i operasjonsområdet. Dette for å opprettholde skjul, spredning og selvstendighet. "(...) det er mulig å forhåndslagre forsyninger i spredte cachéer ettersom manøverenhetene vil kreve langt mindre forsyninger enn dagens system." (Langvad, 2013, s 9).

"Swarming has had to wait for the current information and communications revolution to unfold as robustly as did the earlier forms of fighting." (Arquilla og Ronfeldt, 2000, s 9). Målet er at svermenhetene kan handle autonomt, og at de gjennom nettverkskommunikasjon kan koordinere angrep direkte med hverandre (Langvad, 2003, s 8–9). "Swarming would never work with a hierarchical command structure, because an extremely flat organization would place too much demand on the overall commander." (Edwards, 2000, s 73). Nettverkskommunikasjonen med hverandre gjør de uavhengige av kommunikasjon til overordnede til enhver tid, noe som fienden uansett kan ha til hensikt å ødelegge. Norske svermstyrker vil derfor ha flat organisasjonsstruktur og bruke desentralisert ledelse for å oppnå raske beslutninger og å gjøre seg mindre sårbare. "Ved å kreve mer av mennesket kan man imidlertid kreve mindre av teknologien." (Langvad, 2013, s 8).

For at svermenheter skal komme innenfor fiendens linjer og pulsere mål, må styrkene gi opp norsk terreng, for å unngå lineære og avgjørende kamper. "They must give up terrain initially and be porous to some degree to allow the enemy to penetrate home territory so that local units can conduct convergent attacks(...)." (Edwards, 2005, s 106). Ved å gjøre dette, kan de gjemme seg bak fiendens linjer og bygge overlegen situasjonsforståelse før de angriper. Svermstyrkene vil få fordeler av at sivile støtter med informasjon fortløpende (Edwards, 2005, s 98).

Etterretningen styrkene baserer seg på, er fra lokalbefolkning og fra enhetene selv, dette skal bidra til overlegen situasjonsforståelse i området de opererer i. "Benyttelse av vennligsinnede sivile vil støtte opp under alt fra etterretningsinnhenting til å dublere kommunikasjonskanaler." (Langvad, 2013, s 9). Dette gjør ikke bare at norske styrker blir mindre sårbare med tanke på kompromittering, men også mer uforutsigbare. På bakgrunn av etterretning angriper svermenhetene når det minst ventes, der det gagnar de norske styrkene, og der de kan få mest igjen for angrepet, eksempelvis ved å ta ut ledelselementer og

forsyninger. ”Angrepene annullerer fiendens materielle tyngde, bryter opp samhandlingen (...).” (Langvad, 2013, s 9).

Norsk Sverm baserer seg på mye av det samme som dagens totalforsvarskonsept gjør når det kommer til bruk av sivil støtte. ”Det moderniserte totalforsvarskonseptet omfatter gjensidig støtte og samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfunn i hele krisespekteret fra fred via sikkerhetspolitisk krise til krig.” (Forsvarsdepartementet, 2007, s 11). Dette betyr at sivile organisasjoner, sivilforsvaret, departementer, fylker og kommuner har dedikerte oppgaver om nødvendig. ”Samfunnets samlede ressurser skal om nødvendig kunne mobiliseres for forsvaret av landet, for slik å sikre en best mulig utnyttelse av samfunnets begrensede ressurser.” (Forsvarsdepartementet, 2007, s 28). Forsvaret er avhengige av sivilt-militært samarbeid i hele konfliktspekteret. Bruk av sivil støtte blir derfor ikke unikt for Norsk Sverm, men utfordringene kan variere.

Norske svermstyrker vil bruke tid, både til å komme seg frem i lende og til å finne mål som er verdt å angripe for å oppnå ønsket effekt. Det forventes derfor at konseptet Norsk Sverm kan være et tidkrevende operasjonskonsept som kan gjøre en eventuell krig langvarig om nødvendig.

3.2 Krigsetikk og rettferdig krig

Etikk er læren om hva som er rett og galt, og er bakgrunnen for mange av dagens lover. Etikk er refleksjon over moral⁵, noe som betyr at etikk er refleksjon over moralske oppfatninger, handlinger og holdninger (Johansen, A. og Vetlesen, 2006, s 110). Etikk påvirker våre handlinger hver dag, fordi moralske vurderinger påvirker våre handlinger. Dette gjør at etikk også er høyst relevant i krig. Krigsetikk er etikk anvendt på krigens domene, altså refleksjoner over moralske oppfatninger, handlinger og holdninger i krig. Krigsetikk handler om tanken om hva som er rett og galt i krig og krigføring, mens moralen handler om hva vi faktisk gjør.

I denne oppgaven er det etikken rundt rettferdig krig som er interessant fordi rettferdig krigstradisjonen ligger ifølge *Forsvarets Fellesoperative Doktrine*, til grunn for hvordan det norske Forsvaret opererer (Forsvarsstaben, 2014, s 45).

⁵ Moral er et ”sett av normer, verdier og holdninger som hevdes og praktiseres av et individ eller en gruppe; oppfatning av rett og galt, jamfør etikk.” (Bokmålsordboka.no).

”War is always judged twice, first with reference to the reasons states have for fighting, secondly with reference to the means they adopt.” (Walzer, 2006, s 21). Rettferdig krigstradisjonen kan forstås som å bestå av to hoveddeler, Walzer beskriver her de to. Dette er jus ad bellum (hvorvidt det er rett å gå til krig) og jus in bello (riktig oppførsel i krig). I tillegg er det en tredje del som av og til brukes; jus post bellum (rettferdighet etter krig, altså rettferdig fred) (Fisher, 2011, s 167). Følger man disse er det i teorien rettferdig krig. FN-pakten fra 1945 har dog gjort krig ulovlig. ”Alle medlemmer skal i sine internasjonale forhold avholde seg fra trusler om eller bruk av væpnet makt mot noen stats territoriale integritet eller politiske uavhengighet eller på noen annen måte som er i strid med de Forente Nasjoners formål.” (FN-pakten, art 2, pkt. 4) , men det er derimot etisk forsvarlig at en stat bruker væpnet makt i selvforsvar grunnet selvforsvarsretten (FN pakten, art 51).

3.3 Jus in bello

Innenfor jus in bello er prinsippene om humanitet, distinksjon, proporsjonalitet og militær nødvendighet. De to førstnevnte er hovedfokuset og vil redegjøres for grundigere senere i teorikapittelet.

Krigens Folkerett er synonymt med jus in bello og internasjonal humanitær rett. Jus in bello ”(...) anses som internasjonal sedvanerett, noe som betyr at de er bindende for alle, både statlige og ikke-statlige aktører.” (Forsvarets stabsskole, 2013, s 12). Hovedpoenget er å begrense menneskelige lidelser, gjennom å beskytte sivile som ikke deltar direkte i fiendtligheter og å begrense de metodene og midlene som brukes i krig (Røde Kors, u. å.).

Jus in bello er forankret i Genèvekonvensjonene (1949) og legger grunnlaget for krigens regler, og redegjør blant annet for hvordan sivile skal behandles i strid (TP 1, 1977, del IV). Disse er gjeldende i enhver situasjon der det foreligger en væpnet konflikt, med eller uten krigserklæring (Forsvarets stabsskole, 2013, s 11). Dette er på bakgrunn av hva rettferdig krigstradisjonen og etiske teoretikere har ansett som moralsk galt i lang tid, nemlig det å drepe uskyldige. Uskyldige er de som ikke deltar direkte i fiendtligheter, dette gjelder også kampdyktige soldater (3GK, 1949, art. 3).

Krig byr på etiske dilemmaer, der vanskelige valg må tas, ofte mellom to onder. ”A moral rule book is necessary for the ethical behavior of those involved with war. But rules alone are not efficient to ensure that the right decisions are taken before, during and after war.” (Fisher,

2011, s 4). Soldaten er den som må vurdere de vanskelige situasjonene, med utgangspunkt i Krigens Folkerett, ROE⁶ og Genèvekonvensjonene. Selv om disse fungerer som regler i krig, er det ikke alltid at de holder i krigssituasjoner, "(...) laws of war are radically incomplete." (Walzer, 2006, s 288). Derfor blir etikk relevant i krig, nettopp fordi det kreves refleksjoner over moralske oppfatninger, handlinger og holdninger.

3.3.1 Distinksjon

Distinksjonsprinsippet handler om å skille mellom sivile og militære objekter og stridende⁷ og ikke-stridende⁸ i en konflikt. "For å sikre respekt for og beskyttelse av sivilbefolkningen og sivile gjenstander, skal partene i konflikten til enhver tid skille mellom sivile gjenstander og militære mål og således bare rette sine operasjoner mot militære mål." (TP 1,1977, art. 48). Grunnen til dette skillet er at "(...) combatants can be attacked because they are posing harm, (...). The innocent are to be spared because they are not threatening harm." (Fisher, 2011, s 78).

Det å definere skillet mellom stridende og ikke-stridende, altså hvem som har krav på beskyttelse eller ikke, er ikke blitt enklere med årene. Før fikk sivile som ga støtte i form av ammunisjon, mat, husly etc. for det meste være i fred av flere grunner, en av grunnene var avstanden til slagmarken. I dag er kampene flyttet nærmere befolkningen og skillet mellom hvem som er delaktig i militære operasjoner og ikke, er uklart (Mezler, 2009, s 11). Det er viktig å definere dette skillet for å vite hvem som er direkte deltakende og ikke, og dermed hvem som har krav på beskyttelse, og hvem som skal bære uniform og/eller våpen.

Og/eller viser til noen unntak; norske styrker kan, med unntak, operere uten uniform i situasjoner der det skal drives informasjonsinnhenting, eller man skal unngå tilfangetakelse, men uten å drepe, gjøre skade på eller ta til fange motstanderen (Forsvarets stabsskole, 2013, s 48). Det kan også gjøres unntak ved bruk av uniform om fiendtlighetens art tilsier at bruk av uniform ikke er praktisk gjennomførbart, men da skal våpen bæres synlig når fienden kan se deg (TP 1,1977, art. 44(3)). Dette for å kunne skille hvem som er deltakende i fiendtligheter,

⁶ ROE = rules of engagement, også kalt soldatkort. Dette er regler som er tilpasset de oppdrag som skal gjennomføres, og endres derfor etter situasjonen oppdraget løses i, i motsetning til Krigens Folkerett og Genèvekonvensjonene (Dahl, 2008, s 399).

⁷ Begrepet stridende brukes her om lovlige mål, uavhengig om de er lovlig stridende eller ikke (se *Manual i Krigens Folkerett* (2013) s. 46–48).

⁸ Begrepet ikke-stridende brukes her om ikke lovlige mål (se *Manual i Krigens Folkerett* (2013) s. 46–48).

og hvem som ikke er det. Sistnevnte unntak faller under kategorien supreme emergency / nødrett.

Distinksjon skal aldri fravikes, men det finnes et ekstremt unntak som Walzer skriver om. Dette ekstreme unntaket kalles "supreme emergency" og kan oppheve kravet om distinksjon hvis forholdene tilsier det. Supreme emergency avhenger av to kriterier som begge må være oppfylt for at handling kan kalles rettferdig: "(...) the first has to do with the imminence of the danger and the second with its nature." (Walzer, 2006, s 252). Bombing under 2. verdenskrig er et kjent eksempel. Nødrett brukes kun som en siste utvei når statens eksistens er truet.

3.7.1.1. Direkte deltakelse

Sivile som deltar direkte i fiendtligheter blir lovlige mål i den perioden de forbereder, gjennomfører og avslutter en handling som påvirker fienden, men får tilbake statusen som beskyttet når de avslutter fiendtligheten, i motsetning til soldater. Soldater har mistet retten til liv så lenge de er stridende. "They gain war rights as combatants, and potential prisoners, but they can now be attacked and killed at will by their enemies." (Walzer, 2007 s 136), mens sivile har retten til beskyttelse, så lenge de ikke deltar i stridigheter. "He can attack only his attackers." (Walzer, 2007, s 137).

Alt som har til hensikt å skade motparten, direkte eller indirekte kan bli sett på som direkte deltakelse, uavhengig hvilken status personen har i utgangspunktet (Mezler, 2009, s 44).

Beskrivelsen av direkte deltakelse er forholdsvis tydelig, det som er vanskelig å avgjøre, er når sivile faller innenfor kategorien direkte deltakende og når indirekte handlinger plutselig blir oppfattet som en direkte handling hos fienden (Dahl, 2008, s 78).

Direkte deltakelse innebærer at handlingen må

- kunne forårsake skade på militære operasjoner eller stridskapasitet, eller på beskyttede personer eller objekter,
- være en direkte årsak til denne skaden, og
- være gjennomført i den hensikt å skade den ene parten i konflikten til fordel for en annen. " (Forsvarsstaben, 2013, s 52)

Direkte deltakelse kan gjøres på flere måter; blant annet gjennom spontan og uorganisert deltakelse for å kjempe mot en invasjon, kalt leveé en masse, eller at private kontraktører

støtter Forsvaret (GK 3,1949, art 4). Hvis førstnevnte bærer våpen synlig og følger krigens lover og sedvaner har de rett til krigsfangestatus, noe som sivile arbeidere også skal ha så lenge de bærer identitetskort (GK3, 1949, art 4).

Sivilt personell som skal tjenestegjøre i tjenestestillinger som ville innebære at de ble ansett å ta direkte del i fiendtlighetene dersom Norge var å anse som part i væpnet konflikt, skal gis status som stridende, ikles uniform, gis militær grad og kan bevæpnes. (Tjenestegjøring, 1643, § 18)

I enkelte tilfeller der det er helt klart at sivile operere som direkte deltakende skal de gis status som stridende, for å få de rettigheter som stridende har, eksempelvis krigsfangestatus (GK 3, 1949, art. 4). Sitatet over er hentet fra bestemmelser i internasjonale operasjoner, der forsvarssjefen er ansvarlig for å vurdere hvilke sivile som skal få status om stridende og dermed ikles uniform (Tjenestegjøring, nr. 1643, § 18), med mindre det gjøres unntak om bruk av uniform om situasjonen tilsier at det er nødvendig (TP 1, 1977, art. 44(3)).

3.3.2 Humanitet

”Even in hell, it is possible to be more or less humane, to fight with or without restraint.” (Walzer, 2006, s 33)

Prinsippet om humanitet handler om at soldater og sivile skal slippe unødig lidelse. ”Alle sårede, syke og skipbrudne, uansett hvilken av partene de tilhører, skal respekteres og beskyttes.” (TP 1,1977, art.10). Det skal blant annet søkes etter døde personer, også de som er meldt savnet av en motpart (TP1, 1977, art. 33). Humanitet omhandler de humanitære hensyn som skal tas, og hvilke rettigheter både soldater og sivile har i en væpnet konflikt.

Humanitet handler også om at de midler og metoder som nyttes skal ha til hensikt å begrense unødig lidelse. Eksempler på dette er bruk av kjemiske våpen, som er ulovlig i krigføring. ”Det er forbudt å bruke våpen, prosjektiler og materiell og krigføringsmetoder som etter sin art vil forårsake overflødig skade eller unødvendig lidelse.” (TP1, 1977, art 35(2)). Sivile eller kampudyktige ”(...) skal under alle forhold bli behandlet humant og uten noen forskjell av ugunstig art på grunn av rase, hudfarge, religion, eller tro, kjønn, fødsel, formue, eller liknende forhold.” (GK 3, 1949, art. 3).

4 Er Norsk Sverm forenlig med jus in bello prinsippene humanitet og distinksjon?

Gjennom teorikapittelet er det tre karakteristikker innenfor Norsk Sverm som jeg velger å ha hovedfokus på i drøftingen, for å belyse om Norsk Sverm er forenlig med jus in bello. Dette er: desentralisering, å unngå de avgjørende kampene og sivile. Siden jeg tar utgangspunkt i prinsippene om distinksjon og humanitet blir det naturlig å drøfte karakteristikkenes etiske påvirkning på soldaten og sivile. Dette understøttes av det Langvad skriver om at mennesket er den viktigste ressursen innenfor Norsk Sverm (Langvad, 2013, s 9). Drøftingen har til hensikt å se om disse kravene som stilles, er forenlig med tanken om distinksjon og humanitet.

4.1 Desentralisering

Soldatene i en norsk svermenhet kan sammenlignes med en blanding av skarpskyttere, fjernoppklaringssoldater og fotsoldater. Skarpskyttere fordi de må være i stand til å vurdere hva som er riktig å gjøre ut i fra sjefens intensjon før de bekjemper et mål.

Fjernoppklaringssoldater fordi soldatene må ha evnen til å operere skjult over lang tid og innhente viktig informasjon. Fotsoldater fordi de må ha evne til å sloss til fots. Norsk Sverm krever ansvarlige og selvstendige soldater. Dette kapittelet skal se på hvilke etiske konsekvenser dette kan medføre.

The laws of war say nothing about such matters [vanskelige avgjørelser]; they leave the cruelest decisions to be made by the men on the spot with reference only to their ordinary moral notions or the military traditions of the army in which they serve. (Walzer, 2006, s 152)

Som Walzer påpeker er det ingen regler om hvor tungt ansvar en soldat kan pålegges i møte med krigens utfordringer. Det er likevel viktig å huske at svermsoldater er mennesker, og at deres mentale tilstand er det som legger grunnlaget for gode avgjørelser. Det kan aldri være rettferdighet i krig uten at kvinner og menn tar ansvar for det (Walzer, 2006, s 288). "Tactical decisions are made by human beings. The behaviour of the human brain is the key." (Storr, 2009, s 130). Utfordringene kan bli mange om svermsoldatene ikke er i stand til å ta selvstendige og gode avgjørelser. Tanken om en synlig leder som skal lede kompaniet eller bataljonen i strid er endret i Norsk Sverm. "In the mission-order system, small-unit commanders are granted the freedom to deal with the local tactical situation on the spot while

following the overall commander's *intent*." (Edwards, 2000, s 73). Når styrkene først er sendt på oppdrag, kan det gå lang tid før høyere sjef har muligheten til å påvirke sine soldater.

Om dette er etisk problematisk eller en fordel er situasjonsavhengig og vanskelig å konstatere, men det er tydelig at soldatene må ha forståelse for oppdraget og ha god forståelse for etiske vurderinger for at de skal lykkes. "I stridshandlinger oppstår det situasjoner der vi blir stilt overfor svært vanskelige valg mellom mer eller mindre uetiske alternativer." (Forsvarsstaben, 2011, s 5). Det har lenge vært krav til slik vurderingsevne i FN-operasjoner og i Afghanistan, forskjellen nå er at desentraliserte avgjørelser er grunnleggende og avgjørende for konseptets gjennomførbarhet.

Når kvaliteten på lederskapet på de laveste nivåer blir så god at små grupper kan jobbe autonomt innenfor rammene av sjefens intensjon, og sjefen har full tillit til denne evnen, kan informasjonsflyt langs sårbare kanaler vertikalt i organisasjonen reduseres til en absolutt minimum. (Langvad, 2013, s 8)

Men hvordan skal man få til dette? Kerry Patton skriver i sin bok om etikk og moral i etterretningssoperasjoner at: "Individuals who enter a war do not lose any moral codes so long as they went into the war with their own strong moral and ethical values and maintained their organization's understandings of such codes." (Patton, 2010, s 81). Kvalitet på ledere og individer i svermenhetene må innebære at soldatene må kunne vurdere etiske problemstillinger. Det å ha grunnleggende gode verdier og holdninger er høyst relevant i rollen som svermsoldat.

4.1.1. Kampmoral

"Always do the right thing even when you think no one is looking."
(Patton, 2010, s 79)

I tillegg til at soldatene skal ta avgjørende desentraliserte valg, er de spredt for å opprettholde lav signatur. På den ene siden kan det være utfordrende for styrkenes kampmoral⁹ "On the negative side, dispersion complicates C2 and has a negative effect on morale and unit cohesion." (Edwards, 2005, s 143). Lite kampmoral er i seg selv et etisk problem, men resultatet av det kan svekke styrkenes mot og vilje til å til å operere i tråd med *jus in bello*, eller til å slåss i det hele tatt. "Mot omfatter moralsk mot til å handle rett og evne til å trosse

⁹ Kampmoral defineres her som styrkenes vilje til å slåss, og må ikke forveksles med begrepet moral som er definert i teorikapittelet.

fare og motgang under utførelse av oppdrag.” (Brunborg, 2015, s 85). Utfordringer som hevtanker, usikkerhet og frykt kan påvirke de etiske vurderingene.

På den andre siden kan svermtaktikken gi kampmoral. Den spredte manøveren er svermsoldatenes styrke, ved at de oppnår styrkebeskyttelse og at de sprer frykt til fienden gjennom uforutsigbarhet og flyktighet, og på den måten gjør fienden avhengig av å alltid være klar til kamp. Dette ”(...) vil etter hvert lede til at fienden ikke kan gjøre annet enn å reagere på våre handlinger.” (Langvad, 2013, s 9). Svermstyrkene kan forventes å ha følelsen av at de styrer krigen, ved at de blant annet kan avgjøre hvor og når de ønsker å angripe (Edwards, 2005, s 116). De vil oppleve å være de som engasjerer, i stedet for å reagere. Det gir de mulighet til å velge hvilke mål som er verdt å angripe og i så måte ”Unngå å plassere militære mål innenfor eller i nærheten av tett befolket område.” (TP I, 1977, art. 58) og dermed begrense bruk av egne ressurser, samt egen og siviles risiko.

I dette delkapittelet har vi sett at desentralisering krever mye av soldatene i svermenhetene og at kampmoral er viktig for å kunne ta de gode vurderingene. Norsk Sverm vil kreve mye av soldaten, noe som ikke behøver å være et problem i utgangspunktet, men som kapittelet har tatt for seg, så vil det kunne påvirke enhetenes evne til å løse oppdrag.

4.2 Å unngå de avgjørende kampene

Dette delkapittelet vil ta for seg det å operere i blant fienden og svermstyrkenes evne til styrkebeskyttelse og sanitet. Disse tre forholdene følger av tanken om å unngå de avgjørende kampene. Det å unngå de avgjørende kampene er sammen med overraskelse og sjokk, noe av kjernen i Norsk Sverm. *Forhåndsplanlagte angrep og sabotasje* (Forsvarets stabsskole, 2013, s 180, 41) er to eksempler på typer operasjoner som søker å ødelegge viktige elementer hos fienden, uten å ta opp en avgjørende kamp. Tungtvannssaksjonen under 2. verdenskrig er et eksempel på et sabotasjeoppdrag som ligner et svermoppdrag. Dette oppdraget var svært risikofyllt fordi sjansen for å bli oppdaget var stor. De var i et fiendeokkupert område som de vanskelig kunne bli evakuert ut av. Likevel var det et oppdrag som kunne gå helt knirkefritt, så lenge de klarte å holde seg skjult. Soldatene i Norsk Sverm skal gjennomføre slike typer oppdrag der utfallet kan være 100% suksess eller 100% fiasko, dette fordi de er avhengige av å unngå de avgjørende kampene. Det at soldatene må ta slike risikoer er lov, men er det etisk forsvarlig når utfallet av et oppdrag er såpass uforutsigbart?

4.2.1 Styrkebeskyttelse og sanitet – et krav til human behandling

Konseptets grunntanke gjør svermstyrkene mindre sårbare hvis de klarer å holde seg skjult og spredt "(...) field forces organized in pods and clusters will be far less vulnerable than are conventional armored or mechanized formations to the precision-guided munitions now diffusing to militaries throughout the world." (Arquilla og Ronfeldt, 2000, s 79). Arquilla og Ronfeldt påstår at sverm kan redusere antall døde og sårede totalt, nettopp fordi de er så lite synlige. Beskyttelsen deres er flyktigheten og den spredte formasjonen (Edwards, 2000, s 69).

Likevel vil det, som i alle andre operasjonskonsepter, kunne gå galt, da krigens kamper preges av friksjon¹⁰ (Clausewitz, 1982, s 164). Et tenkt scenario er at en svermenhet blir oppdaget, der to soldater blir såret. For å unngå den avgjørende kampen, må enheten flykte, og det å bære ut egne sinker de for mye. "(...)sanitet vil, som Diesen identifiserer, bli en utfordring som krever innovative løsninger." (Langvad, 2013, s 9).

Om uhellet skulle være ute stilles det visse krav til human behandling i form av sanitet og evakuering både av fienden, egne og sivile. "Under enhver omstendighet skal de behandles humant, og de skal, så langt det er praktisk mulig og med minst mulig forsinkelse, få slik medisinsk pleie og slikt tilsyn som deres tilstand krever." (TP 1, 1977, art.10). Dette kravet kan bli utfordrende for Norsk Sverm, da det er tydelig at kravene om minst mulig forsinkelse og medisinsk pleie ikke samsvarer helt med tanken om å operere bak fiendens linjer.

"If casualties cannot be air-evacuated, swarm units must either carry the wounded themselves or consolidate them at temporary field hospitals." (Edwards, 2000, s 72). Det å bære egne ut vil som nevnt sinke deres evne til flyktighet, noe som vil kunne være en "selvmordsaksjon". Å hente ut, eller evakuere egne som har blitt såret eller døde vil være stikk i strid med konseptets tanke om å forsvinne når angrepet er over. De vil raskt risikere å bli tatt igjen av fienden.

Det som først og fremst gjør det vanskelig å evakuere svermsoldatene er at konseptet baserer seg på at fienden får okkupere et territorium og at svermenhetene må opprettholde skjul. Et konkret eksempel på at det kan by på problemer er at sanitetsluftfartøy ikke har lov til å fly

¹⁰ "Everything is very simple in War, but the simplest thing is difficult." (Clausewitz, 1982, s 164). Friksjon er det som ikke kan forutsees i krig; for eksempel værrets påvirkning eller menneskers handlinger. Det er dette som skiller krigen på papiret fra krigen i virkeligheten (Clausewitz, 1982, s 165).

inn i et fiendeokkupert område uten avtale med motparten (Forsvarets stabsskole, 2013, s 98). I et svermkonsept vil det være uklart hvem som har kontrollen over et område, da fienden ikke vil ha like god oppfatning om hvor de norske styrkene er, noe som kan påvirke sanitetspersonellets tilgang til territoriet svermenhetene operer i.

Det å la sårede og døde ligge igjen er ikke ulovlig i seg selv og kan være nødvendig, men det å basere seg på at dette er normen i konseptet er uetisk. "Wounded or helpless combatants are no longer subject to attack; in that sense they have regained their right to life." (Walzer, 2006, s 150). Utfordringen blir når det å la noen ligge igjen blir regelen, heller enn unntaket.

"Forbudet mot å drepe kampudyktige personer er ufravikelig, selv om etterlevelse av forbudet kan medføre betydelig ulempe og/eller fare, for eksempel der mindre enheter vil skjule sin posisjon (...)" (Forsvarets stabsskole, 2013, s 14). Nå er ikke det å la noen ligge igjen, det samme som å drepe, men konsekvensen av handlingen kan være det samme. "(...) the loss of more soldiers, as a percentage of those wounded, seems a real risk (operationally and for morale) in moving to a small, nimble swarming force." (Arquilla og Ronfeldt, 2000, s 56).

I tillegg til at det vil kunne påføre sårede soldater unødig lidelse, kan dette også påvirke svermsoldatenes kampmoral. "En velfungerende sanitetstjeneste vil dessuten bidra til å holde motet oppe hos de stridende, ved å gi dem en rimelig utsikt til å berge livet (...)" (Forsvarets stabsskole, 2013, s 88). Det vil være naturlig å tro at svermsoldatene ønsker en viss forsikring om at de kan bli reddet ut om de blir såret i striden.

Når dette er sagt vil, som nevnt, Norsk Sverm kunne bidra til at tapstallet på begge sider blir begrenset, nettopp fordi angrepene er rettet mot spesifikke elementer i stedet for store styrker og at svermenhetene har stort fokus på skjul. "The ultimate aim of swarm may be less the physical destruction of an enemy – although much damage can be done – and more the disruption of its cohesion." (Arquilla and Ronfeldt, 2000, s 23). Klarer sverm å operere slik de er tiltenkt, vil de i større grad slite ut fienden enn å drepe den og dermed påføre mindre fysisk skade både på fienden, sivile og på egne svermsoldater. Det blir en kamp i det psykologiske domenet, der Norsk Sverm må være sterkest og mest utholdende for å vinne. Med tanke på

humanitet og distinksjon er dette positivt, da det oppfyller ønsket om å minimere unødig lidelse, samt at det blir mindre sannsynlighet for sivil følgeskade¹¹.

I en krig vil mennesker dø, men målet for svermsoldatene må være å begrense unødig lidelse da de har begrensede ressurser til å gjøre noe om det går galt. De må vurdere situasjonen godt før de angriper et mål, og slik forutse hvilke konsekvenser angrepet kan ha med tanke på styrkebeskyttelse og sanitet. Det som kan bli etisk problematisk er om svermkonseptet til stadighet byr på situasjoner der sårede og døde ikke kan hentes ut. Da bør det tas til etterretning om Norsk Sverm utfordrer distinksjons- og humanitetsprinsippet på et uakseptabelt nivå. ”Plikten til å behandle motpartens sårede må vurderes også ut i fra risikoen for sanitetspersonellet.”(Forsvarets stabsskole, 2013, s 104). Men om Norsk Sverm har et operasjonsmønster som gjør at en slik risiko alltid vil gjelde ved tap/ sårede av egne/fienden/sivile vil ikke denne plikten vurderes, men heller neglisjeres.

4.3 Norske sivile i Norsk Sverm

Norge er et demokratisk land som siden den kalde krigen har vært preget av fred. ”Sammenhengen mellom demokrati og fred bygger i hovedsak på en sterk og positiv korrelasjon mellom to variabler – *politisk system* (demokrati) og *adferd* (fredelig) – og at denne er konsistent over et langt tidsspenn.” (Johansen, I., 2006, s 23). For mange i Norge er krig et fjernt tema, noe som er naturlig da flertallet av den norske befolkning aldri har opplevd krig. ”Samtidig som norske militære styrker sendes i krigslignende operasjoner i utlandet, står det norske samfunnet fjernere fra død og krigens realiteter enn noen gang (...).” (Brunborg, 2015, s 71).

Når det gjelder forholdet mellom det sivile samfunn og de militære styrker generelt er dette en både viktig og vanskelig problematikk. På den ene siden er det et paradoks at militærmakten anvender midler som er vanskelig å komme til rette med ut fra demokratiske verdier. På den andre side må militære styrker ha en høy kontinuerlig evne og beredskap til å anvende militær makt, uavhengig av svingningene i den sivile og allmenne verneviljen. (Lunde, 2006, s 63–64)

Et demokrati som Norge kan fort bli politisk sårbart (Arreguin-Toft, 2005, s 17) på hjemmebane dersom midlene og metodene som nyttes ikke er forenlig med hva Norges befolkning ser på som riktig og hva som er forventet av et land som Norge, selv om det er

¹¹ Sivile følgeskader er det samme som collateral damage, og er når sivile blir rammet som en følge av et angrep rettet mot et militært mål.

krig og selv om de er lovlige. Med dagens mediedekning vil handlinger og vurderinger gjort i krigens komplekse realiteter, ha påvirkning på krigens utfall (Smith, 2006, s 724). Det norske Forsvaret er avhengig av at norsk befolkning kan stille seg bak et konsept som Norsk Sverm, at de kan bidra og at de føler seg trygge. I likhet med totalforsvarskonseptet vil det være behov for sivil støtte. Et konsept som ikke faller i smak hos det sivile samfunnet, vil kunne påvirke i hvilken grad Forsvaret får støtte. Denne delen av oppgaven har til hensikt å belyse mulige konsekvenser opp mot sivile i med utgangspunkt i humanitets- og distinksjonsprinsippet.

Om en krig skulle bli faktum i Norge, har norske svermstyrker en plikt til å beskytte sivile (TP 1, 1977, art. 51). Å følge prinsippene om distinksjon og humanitet beskytter sivile, men som tidligere nevnt, er ikke dette alltid lett i praksis. Jeg drøfter videre to situasjoner som belyser mulige etiske utfordringer:

A. Fienden dreper/truer norske sivile som et middel for å oppnå et mål, altså de respekterer ikke jus in bello.

B. Norske styrker nytter seg for mye av sivil støtte og gjør norske sivile direkte deltakende eller utsetter de for risiko i form av sivil følgeskade.

4.3.1 Situasjon A: i møte med fienden

Walzer skriver at krig setter sivile i fare, og at det er soldatene som kan minimere faren sivile blir utsatt for (Walzer, 2006, s 156), med dette mener han at det er måten partenes soldater opererer på, som avgjør hvilken fare sivile utsettes for. I utgangspunktet skal ikke sivile påvirkes av krigshandlinger, men så enkelt er det ikke. Dagens konflikter gir flere eksempler på dette.

Som tidligere nevnt er de største truslene per nå et strategisk overfall, eller mindre angrep i form av blant annet terror¹² (Johansen, I., 2006). Uavhengig av hvilken fiende som angriper Norge, må Norsk Sverm være forberedt på å kunne håndtere både en fiende som følger krigens regler og en som ikke gjør det.

Skulle fienden følge krigens regler har de en rekke forpliktelser, som gir fordeler for Norsk Sverm:

¹² I utgangspunktet er terror politiets ansvar (Forsvarsdepartementet, 2007), men i dette tenkte tilfellet er angrepene av så stor art at Forsvarets styrker blir iverksatt.

Partene i konflikten har forpliktelse både ovenfor sivile generelt, og spesielt overfor sivile som er underlagt deres kontroll. Alle sivile skal beskyttes mot virkningen av fiendtligheter. I tillegg har konfliktparten ytterligere forpliktelser overfor personer som befinner seg på områder som er kontrollert av konfliktparten. (Forsvarets stabsskole, 2013, s 69)

Norsk Sverm baserer seg, som kjent, på at fienden skal få tilgang til et territorium som svermenhetene allerede har skjult seg i. Det må derfor være avgjørende for suksess at de territoriet blir gitt tilgang til, respekterer siviles rettigheter etter jus in bello. Det vil være svært uetisk om Norsk Sverm gir fienden tilgang til et territorium hvis det er tydelig at fienden ikke vil behandle sivile i det området med respekt. Da vil situasjonen kunne bli slik Rolfsen beskriver den, og sivile vil bli utsatt for grusomme handlinger.

I mange tilfeller vil ikke fienden respektere skjelnekriteriet¹³. De vil la være å uniformere seg, utføre aksjoner rettet spesielt mot sivile, skjule seg blant sivilbefolkningen osv. Dette vil ofte være kombinert nettopp med et ønske om å gjøre krigen total; om å skape en krig mellom sivilisasjoner og ikke mellom militære styrker. (...) Å føre en begrenset krig er vanskeligere i dag enn det var før. Det er desto viktigere. (Rolfsen, 2010, s 181)

Grunnen til at Rolfsen mener det er viktigere i dag, er at konsekvensen av å ikke føre en begrenset krig, vil være at vi signaliserer et ønske om total krig¹⁴. ”Vi har en etisk forpliktelse overfor skjelnekriteriet fordi vi ved å legge dette til siden vil være medskyldige i å gi fiendene våre rett.” (Rolfsen, 2010, s 181).

Skulle dette være tilfellet, at det kommer en fiende som ikke følger krigens regler og som angriper sivile, vil det by på utfordringer for Norsk Sverm og utfordre tanken om konseptet. Hvis sivile blir angrepet, må svermenhetene vise tilstedeværelse og reagere på handlingen, for å oppfylle sin plikt om å beskytte sivile (TP 1,1977, art. 51) og for å sende det signalet Rolfsen skriver om, for å vise at Norge ikke aksepterer en krig som ikke er i tråd med jus in bello.

When the combatant - noncombatant distinction counts for nothing, and when the civilian population is directly and intentionally targeted as a way of waging war, not

¹³ Skjelnekriteriet er det samme som distinksjonsprinsippet.

¹⁴ Total krig = staten mobiliserer alle sine ressurser. Dette gjelder menneskelige, industrielle, militære – til krigsinnsats. (FN.no)

only does the burden of war shift decisively to them, but the means of war may also become uncontrolled (...). (Johnson, 1999, s 120)

Som både Walzer og Johnson påpeker vil sivile bli satt i fare i krig, og faren de utsettes for avhenger, som nevnt, av hvordan partene opererer og i hvilken grad partene i krigen følger jus in bello. Norsk Sverm er pliktig å følge jus in bello, både for å respektere rettighetene til sivile og soldater, men også slik Rolfsen (2010) poengterer, for å sende signal om at det å ikke følge jus in bello er et grovt brudd på krigens regler og at man avstår fra slike handlinger. For å klare dette må Norsk Sverm være i stand til å håndtere både en fiende som følger jus in bello og som ikke gjør det, uten å selv bryte krigens regler. Per nå kan det se ut som om at det å beskytte sivile mot en fiende som ikke følger krigens regler vil bli utfordrende, da Norsk Sverm ikke er et konsept laget for slike trusler. Svermenhetene er sårbare i avgjørende kamper, noe som betyr at de vil kunne slite med å beskytte sivile som blir angrepet.

Hovedpoenget er at det å basere et konsept på at jus in bello vil bli respekter av fienden vil være et sjansespill. Det å designe et forsvarskonsept tilpasset én type fiende, vil kunne by på mange utfordringer om det viser seg at en annen fiende kommer. Norge kan ikke forberede seg på alt, men jus in bello må være et aspekt som vurderes når et nytt operasjonskonsept settes ut i virke.

4.3.2 Situasjon B: distinksjonens gråsoner

”We call them [sivile] innocent people, a term of art which means that they have done nothing and are doing nothing, that entails the loss of their rights.” (Walzer, 2006, s 146)

Johnson skriver at enkelte faktisk har begynt å argumentere for at det er irrelevant å skille mellom soldater og sivile, nettopp fordi utviklingen av våpen og taktikk uansett vil ramme sivile (Johnson, 2006, s 666). I Norsk Sverm vil de norske styrkene ha gode fordeler hvis de får støtte fra sivile. Dette understrekes også angående siste nytt om totalforsvarskonsept:

I avtalen forplikter de private aktørene seg til å lagre og sikre store mengder forsvarsmateriell ved baser langs norskekysten, ha beredskap til å frakte materiell til alle døgnets tider året rundt, og til å smelte sammen med Forsvarets kommandosentraler under øvelser og i krig. (Hegtun, Ruud, 2015, 22. mars)

Oppgaven skal ikke drøfte totalforsvarskonseptet, men de etiske utfordringene vil være de samme når sivile støtter i krig. Så kanskje det i Norsk Sverm ikke er så problematisk likevel siden Norge allerede har valgt å gjøre seg avhengig av sivile i det eksisterende totalforsvarskonseptet? Kanskje er dette et nødvendig onde for en liten stat som Norge og dermed uunngåelig? Uavhengig av dette må det forventes at den norske stat er bevisst hvilke konsekvenser det kan få å bruke sivile til oppgaver som kan gjøre de til direkte deltakende.

På spørsmål om det er avdekket etiske utfordringer med totalforsvarskonseptet, svarer Forsvarets Etiske Råd dette:

På dette området er det mye uklarerheter som det ikke er løst skikkelig opp i. Ettersom Forsvaret i mye større grad enn tidligere benytter seg av sivile i funksjoner som tidligere bare har vært utført av militære må man være påpasselig med å ikke utfordre distinksjonsprinsippet i for stor grad. (Brekke Carlsson, 18. mars 2015)

Dette svaret belyser de samme problemstillinger som er relevante i Norsk Sverm. I Norsk Sverm vil sivil støtte kunne være nødvendig i alt fra husly og mat til kjøretøy og informasjon om fienden. Det vil gjøre det enklere for de norske styrkene å kunne holde lav profil og utnytte fordelene av å være på hjemmebane. "Urban swarms rely on their urban neighborhoods for cover and concealment and on the indigenous population for intelligence and political cover." (Edwards, 2005, s 98). Dette kan bli etisk problematisk om det bidrar til å endre statusen til de sivile til direkte deltakende.

I boken *The Moral Dimension of Asymmetrical Warfare* (2009) stiller Ceulemans spørsmål om hvem som egentlig går under kategorien "uskyldige". Ceulemans lister opp fem kategorier for å belyse gråsoneproblematikken: a. politikere og regjeringsmedlemmer, b. militært personell, c. befolkning som støtter med materiell og moral, d. befolkningen som aksepterer krigen, men uten å bidra, og e. de som ikke bidrar og ikke støtter (eksempelvis barn, syke, osv.) (Ceulemans, 2009, s 99). Videre drøfter Ceulemans hvem av disse som er direkte deltakere i krig.

De to først kategoriene mener han er en del av de deltakende, da politikere bestemmer mål og til dels handlinger som skjer i krigen, mens soldater og offiserer gjennomfører. Siste kategori er ikke-deltakende da de ikke har evne eller kunnskap til å være en trussel ei heller til å bidra i krigen. De to kategoriene i midten derimot er de kategoriene som Ceulemans mener er i

gråsonen og vanskelig å definere. Skillet som trekkes i boken er om støtten går til ”fighting man” eller ”human being”. Et eksempel er at en bonde som lager mat til soldatene, kan gjøre det fordi soldatene er mennesker og derfor trenger mat, mens en ammunisjonsfabrikant leverer og lager ammunisjon gjør det fordi soldaten trenger det for å slåss.

If it were no war, there would be no longer need for bombs and ammunitions (there would still be need for food). It can therefore be said that the munitions worker supports the soldier, qua fighting man, and not qua human being. (Ceulemans, 2009, s 100)

Målet for Norsk Sverm må være å begrense antallet av den norske befolkningen som kan havne innenfor gråsonekategoriene c og d, da disse kan bli argumentert av fienden til å være direkte deltakende. Ceulemans argumentasjon kan spores tilbake til Walzer;

The relevant distinction is not between those who work for the war effort and those who do not, but between those who make what soldiers need to fight and those who make what they need to live, like all the rest of us. (Walzer, 2006, s 146)

Walzer skriver videre at alle militære styrker er avhengige av sivil støtte, forskjellen er bare i hvilken form den kommer. I geriljakrig, skriver Walzer, støtter sivilbefolkningen direkte ved at bonden gir maten direkte i hendene på styrkene, mens det med konvensjonelle metoder gis støtte til styrkene gjennom systemet, de sivile støtter indirekte (Walzer, 2006, s 184). For at det skal gå raskt nok, er det geriljakrigsstøtten som er favoriserende for Norsk Sverm, men likevel er det sistnevnte som gjør det sikrere for opprettholdelse av siviles beskyttede status.

Sårede og døde sivile vil bli et naturlig resultat om de blir utsatt for sivil følgeskade eller ved at de opererer slik at de blir regnet som direkte deltakende. Som allerede drøftet i punkt 4.2.1 er det problematisk å evakuere og behandle sårede og døde soldater, samme vil kunne gjelde sivile. Det at svermsoldatene må stikke fra stedet etter et angrep, kan resultere i at sivile blir liggende igjen. Walzer mener soldatene har en plikt til å hjelpe sivile, som er blitt offer for følgeskader.

They [soldatene] are the ones who endanger civilian lives in the first place, and even if they do this in the course of legitimate military operations, they must still make some positive effort to restrict the range of damage they do. (Walzer, 2006, s 151)

I tillegg til å være uetisk, forventes det å være en belastning på soldatene å la sivile ligge igjen etter at de selv har påført følgeskadene. Walzer skriver at soldater alltid skal ofre seg, hvis

valget står mellom soldaten og sivile. ”But even if the target is very important, and the number of innocent people threatened relatively small, they must risk soldiers before they kill civilians.” (Walzer, 2006, s 157). Norske soldater kan ikke være vitne til at sivile drepes, det vil stride mot prinsippene humanitet og distinksjon. Noen ganger er sivil følgeskade militært nødvendig for å oppnå et viktig mål, men det skal være unntaket heller en regelen.

4.3.2.1 Usynlighetens skyggeside

Norsk Sverm er som nevnt avhengig av å holde seg skjult for å kunne oppnå effekter som sjokk, overraskelse, uforutsigbarhet, usikkerhet og egen styrkebeskyttelse. Dette betyr skjult for både fienden og sivile. Når det har gått en stund der fienden har slitt med å detektere svermen, og i liten grad opplevd motstand over en lengre periode, kan dette sette sivile i en vanskelig posisjon. Sivile føler de må forsvare seg fordi de som skal beskytte dem er usynlige, mens fienden føler de må ha noe å angripe. Når sivile er de eneste synlige, er det sjans for at de blir gjort om til mål for fiendens handlinger.

Michael Gross problematiserer dette i sin bok *Moral Dilemmas of Modern Warfare* (2010). Han bruker eksempler fra irregulære styrker uten uniform, som nytter seg av asymmetrisk taktikk. Gross skiller mellom konvensjonell krig og asymmetrisk krig basert på i hvilken grad sivile blir rammet i krigen (Gross, 2010, s 40), og ut fra hans beskrivelse av forskjellen mellom konvensjonell krig og asymmetrisk krig kan Norsk Sverm tenkes å havne midt imellom, noe som kan være problematisk. Selv om svermsoldatene i Norge i størst grad vil nytte uniform og aldri skal nytte ulovlige midler, vil de ha et operasjonsmønster som gjør det vanskelig for fienden å finne mål å angripe. ”Who do you bomb when you cannot reach military targets?” (Gross, 2010, s ix).

Det er to sider ved å ha et usynlig operasjonskonsept. På ene siden oppnår styrkene den sjokkeffekten de trenger på fienden, på andre siden vil sivile kunne føle seg ensomme på grunn av liten synlig tilstedeværelse. Hva som skal prioriteres er situasjonsavhengig, men viktigheten av å beskytte sivile må tas på alvor.

Hvis en overlegen okkupasjonsmakt besetter territorium i Norge finnes det regler som kan gjøre svermstyrken enda mer usynlig. ”For sabotører som opererer på okkupert territorium, finnes det spesielt unntak fra kravet om å skille seg fra sivilbefolkningen(…)”. (Forsvarets

stabsskole, 2013, s 180). Selv om soldatene kan operere uten uniform skal, som nevnt, våpen bæres åpent når de er synlige for motparten (TP1,1977, art. 44(3)).

På den ene siden kan det å operere uten uniform være en stor taktisk fordel, men konsekvensen er at det utfordrer distinksjonsprinsippet. Vurderingen må tas om de skal sette oppdraget og soldaten i fare, eller sivile i fare. Faren vil også gjelde selv om sivile ikke er tilstede i angrepsøyeblikket, da sivile kan bli et offer for usynlig distinksjon på sikt, fordi fienden i likhet med norske styrker i Afghanistan, vil få vanskeligheter med å bedømme hvem som er deltakende. Bevisstheten rundt å nytte dette unntaket må være stor. ”En liberal anvendelse av unntaksregelen vil utfordre distinksjonsprinsippet og sette den alminnelige sivilbefolkningen i alvorlig fare for å bli behandlet som antatt lovlig stridende.”(Forsvarets stabsskole, 2013, s 113). Det å ikke nytte uniform kan sammenlignes med Walzers tanke om supreme emergency (2006, s 252), altså nødrett. Dette betyr at Norsk Sverm generelt ikke kan basere et konsept seg på å handle i nødrett, nettopp fordi nødrett kun kan nyttes som siste utvei for at Norge skal overleve som stat.

Det å være usynlig har sine fordeler, men også sine ulemper. Man skal ikke undervurdere effekten av å vise tilstedeværelse, spesielt om sivile blir offer for angrep. Usynlighetens grad må vurderes opp mot hvilken fiende Norge møter, og hvilken type krigføring som benyttes.

5 Konklusjon

Gjennom oppgaven har hovedfokuset vært på tre karakteristikk ved Norsk Sverm: desentralisering, unngå de avgjørende kampene og sivile. Gjennom hver av disse er det belyst viktige etiske problemstillinger med tanke på humanitets- og distinksjonsprinsippet.

Desentraliseringen viser seg å være lite etisk problematisk så lenge de riktige tiltakene blir gjort i forkant. Konsekvensen derimot av å ikke ta dette på alvor, kan få fatale etiske konsekvenser, da så å si alt ansvaret ligger på soldatene i de små svermenhetene. Ved å kreve mer av mennesket, kan vi kreve mindre av teknologien, skriver Langvad (2013, s 8). Ja, men ved å kreve mer av mennesket, må vi kreve mer av utdanning og forberedelser for at konseptet skal være etisk forsvarlig. Det å unngå de avgjørende kampene, er på lik linje med desentralisering ikke et problem i seg selv, men kan by på utfordringer. Så lenge svermenhetene får operere som de er tiltenkt, vil de være lite utsatt. Utfordringene kommer når de blir lokalisert uten at det er hensikten, da er de svært sårbare. Konsekvensen blir større når det viser seg at evakuering av sårede og døde så og si vil være mer skadelig enn å la de ligge igjen, noe som ikke er i tråd med humanitetsprinsippet, selv om det ikke er ulovlig.

Når det gjelder sivile er det i likhet med totalforsvarskonseptet, gråsoneproblematikk angående hvem sivile som er direkte deltakende og ikke. I tillegg baserer konseptet seg på at fienden følger jus in bello. Hvis fienden respekterer siviles rettigheter, kan svermenhetene holde seg unna sivilbefolkningen og angripe fiendens kritiske ressurser der det passer best. Skulle fienden derimot angripe sivile og besette befolkningsentre, byr det på andre utfordringer, som per nå, faktisk utfordrer hele tanken om Norsk Sverm. Norsk Sverm har ikke ressurser til å reagere på fiendens handlinger, da hele konseptet baserer seg på at fienden reagerer på svermenhetenes overraskende angrep.

Svermkonseptet har dog noen etiske fordeler når det gjelder humanitet og distinksjon. Det baserer seg i utgangspunktet på at minst mulig skade skal forekomme på både fienden, sivile og egne. Dette gjennom at de heller skal ta ut kritiske mål over en lang periode og deretter vinne kampen i det psykologiske domenet. Om Norsk Sverm lar seg gjennomføre, kan ikke denne oppgaven svare på, men det er ingen tvil om at etikk vil være en viktig del av videre utvikling av konseptet, Norsk Sverm.

Referanseliste

- Arquilla, John, & Ronfeldt, David. (2000). *Swarming and the future of conflict* Lokalisert 27. januar 2015 på URL: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/documented_briefings/2005/RAND_DB311.pdf.
- Arreguín-Toft, Ivan. (2005). *How the weak win wars – A theory of asymmetric conflict*. USA: Cambridge University Press.
- Brekke, Andreas Carlsson. (2015, 18. mars). E-postkorrespondanse med Forsvarets Ethiske Råd.
- Brunborg, Ole Martin. (2015). *På sporet av en norsk krigerkultur – holdninger til militærmakt før og nå*. Oslo: Forsvarets stabsskole.
- Ceulemans, Carl. (2009). Asymmetric warfare and morality: From moral asymmetry to amoral symmetry? I boken Baarda, Th. A & Verweij, D.E.M. (Eds.). (2009). *The moral dimension of asymmetrical warfare*. (kapittel 5). Nederland: Martinus Nijhoff Publishers.
- Clausewitz, Carl von. (1982). *On War*. England: Penguin Books.
- Dahl, Arne Willy. (2008). *Håndbok i militær folkerett*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Det Kongelige Forsvarsdepartement. (2014, 1. oktober). *Ny langtidsplan for forsvarssektoren – anmodning om forsvarssjefens tilråding om den videre utviklingen av Forsvaret*. Oslo: Søreide, Ine Eriksen. Lokalisert 05.februar 2015 på URL: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fd/dokumenter/rammeskriv.pdf>.
- Edwards, Sean J. A. (2000). *Swarming on the battlefield: Past, present and future*. Lokalisert 05.februar 2015 på URL: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1100.html.
- Edwards, Sean J. A. (2005). *Swarming and the future of warfare*. Lokalisert 03.februar 2015 på URL: http://www.rand.org/pubs/rgs_dissertations/RGSD189.html.
- Fisher, David. (2011). *Morality and war – Can war be just in the twenty-first century?* USA: Oxford University Press.
- FN-pakten. (1945). San Fransisco: FN lokalisert 21.mars 2015 <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/FN-pakten>.
- FNs verdenserklæring om menneskerettigheter. (1948). Paris: FN Lokalisert 18. februar 2015 på URL: <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>.
- Forsvaret. (2011). *Forsvarets verdigrunnlag*. Oslo: Forsvaret.
- Forsvarsdepartementet. (2007). *Støtte og samarbeid: Det moderniserte totalforsvarskonseptet – en oversikt over viktige ordninger og retningslinjer*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

- Forsvarets Stabsskole. (2013). *Manual i Krigens Folkerett*. Oslo: Forsvarssjefen.
- Forsvarets Stabsskole. (2014). *Forsvarets Fellesoperative Doktrine*. Oslo: Forsvarsstaben.
- Genèvekonvensjonene av 1949 med tilleggsprotokoller: Sentrale menneskerettighetskonvensjoner og de Forente Nasjoners pakt*. (1949). Oslo: Røde Kors.
- Gross, Michael L. (2010). *Moral dilemmas of modern war*. USA: Cambridge University Press.
- Hegtun, Halvor & Ruud, Solveig. (2015, 22. mars). Private får mer å si for den nasjonale sikkerheten i Norge. *Aftenposten*. Lokalisert 23. mars 2015 på URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Private-far-mer-a-si-for-den-nasjonale-sikkerheten-i-Norge-7953382.html>.
- Johannessen, Asbjørn, Tuft, Per Arne & Christoffersen, Line. (2010). *Introduksjon til Samfunnsvitenskapelig Metode*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Johansen, Iver. (2006). *Scenarioklasser i Forsvarsstudie 2007: En morfologisk analyse av sikkerhetspolitiske utfordringer mot Norge*. Lokalisert 29. mars 2015 <http://www.ffi.no/no/Rapporter/06-02664.pdf>.
- Johansen, Kjell Eivind & Vetlesen, Arne Johan. (2006). *Innføring i Etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnson, James Turner. (1999). *Morality and contemporary warfare*. USA: Yale University Press.
- Johnson, James Turner. (2006). Contemporary just war. I boken Reichberg, Gregory M, Syse, Henrik & Begby, Endre. (2006). *The ethics of War*. (kapittel 56). UK: Blackwell Publishing.
- Langvad, Sebastian. (2013). Norsk Sverm – En doktrine tilpasset den norske situasjonen. *Norsk Militært Tidsskrift*. 183, nr. 2, s 4 – 10. Lokalisert: 08. februar 2015 på URL: <http://www.ffi.no/no/Publikasjoner/Documents/NMT%202.2013%20low.pdf>.
- Langvad, Sebastian. (2014a). Norwegian Swarm: How unique national doctrines contribute to a more flexible NATO. *Military Operations*. Vol. 2, Issue No. 3, s.13-15. Lokalisert 29. mars 2015 på URL: https://www.tjomo.com/article/43/Norwegian_Swarm_How_Unique_National_Doctrines_Contribute_to_a_more_Flexible_NATO/.
- Langvad, Sebastian. (2014b). Sverm i Alliansen. *Norsk Militært Tidsskrift*. 184, nr. 2, s. 26 – 31. Lokalisert 10. februar 2015 på URL: <http://www.nor-miltids.com/NMT-arganger/2014/NMT%202.2014%2060%20low.pdf>.
- Lunde, Nils Terje & Mæland, Bård (Red.). (2006). *Militæretikk*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Metz, Dr. Steven. (2000). *Armed Conflict in the 21st century. The information revolution and post-modern warfare*. Lokalisert 06.februar 2015 på URL:
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=226>.

Mezler, Nils. (2009). *Interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law*. Switzerland: ICRC. Lokalisert 01.april 2015 på
<https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>.

Patton, Kerry. (2010). *Socialcultural intelligence*. USA: Continuum.

Pfanner, Toni. (2006). Methods of warfare: Interview with General Rupert Smith*. *International Review of the Red Cross*. Vol. 1, nr. 88, s 717 – 727. Lokalisert 23. februar 2015 på URL:
https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_864_interview_rupert_smith.pdf.

Rodin, David. (2006). The Ethics of asymmetric war. I boken Sorabji, Richard & Rodin, David. (Eds.).(2006). *The ethics of war*. (kapittel 8). England: Ashgate Publishing Limited.

Rolfsen, Raag.(2010). Rettferdig krig i vår tid? I boken Nils Terje Lunde og Janna Haaland Matlary (Red.). (2010). *Etikk og Militærmakt*. (kapittel 8). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Røde Kors.(u.å.) *Regler i Krig*. Lokalisert 20.februar 2015 på URL:
https://www.rodekors.no/vart-arbeid/folkerett/regler_i_krig/.

Storr, Jim. (2009). *The human face of war*. Great Britain: Continuum.

Søreide, Ine Eriksen. (2014, 1. Oktober). Tale om overrekkelse av rammeskriv til forsvarssjefen - ber om fagmilitært råd. Lokalisert 05.februar 2015 på URL:
<https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/Tale-om-overrekkelse-av-rammeskriv-til-forsvarssjefen---ber-om-fagmilitart-rad/id2005205/>.

[Tjenestegjøring (2005)] (2004). *Forskrift om tjenestegjøring i internasjonale operasjoner, nr. 1643, § 18*. Oslo: Forsvarsdepartementet. Lokalisert 24. mars 2015 på URL:
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2004-12-10-1643>.

Walzer, Michael. (2006). *Just and unjust wars - A moral argument with historical illustrations*. USA: Basic Books.